

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА
ДЕПАРТАМЕНТ „ПСИХОЛОГИЯ“

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационен труд представен от Мартин Юлианов Ценов на тема ”**Емоционална интелигентност и стилове на хумор в процеса на себеприемане и приемане от другите**”, за присъждане на образователната и научна степен “Доктор”

Рецензент: Проф. д-р Румяна Божинова,

ИИНЧ при БАН,

Представеният от Мартин Ценов дисертационен труд е насочен към изучаване на съществени страни на взаимодействието личност – социална среда и неговите формации и поведенчески ефекти. Във фокуса на вниманието е слабо изучен личностен механизъм на регулация на процесите на себеприемане и приемане от другите, в който централно място заемат ЕИ и индивидуалния стил на хумор. Изучаването му предполага разкриване на основни закономерности на пълноценното изграждане и функциониране на индивида.

Дисертабилният характер на работата се допълва от практическата стойност на проследяваните в рамките на изследването индивидуални поведенчески стратегии на взаимодействие с другите. Идентификацията на тяхната успешност предполага целенасочена психологична работа за повишаване компетентията на индивида в широк спектър на междуличностни отношения – в личен и професионален план.

Дисертацията е представена в рамките на 175 страници. Илюстративния материал включва 29 таблици и 17 фигури. Цитирани са 197 източника, 59 от тях са на

кирилица и останалите на латиница. Дисертацията се състои от три глави, увод, обобщение и заключение. Работата е стройно и целенасочено изградена, в съответствие с характера на реализираното изследване. Добре е отразен цялостния изследователски процес от теоретичните предпоставки до резултатите с тяхната приносна стойност.

В първа глава озаглавена “Теоретични подходи към изучаването на емоционалната интелигентност, хумора и себеприемането и приемането от другите” докторантът прилага исторически подход за проследяване и анализиране на конкретните променливи. На тази основа в съчетание с подходящо проблематизиране, той успешно извежда теоретичните предпоставки на дисертационното изследване. Емоционалната интелигентност е изяснена в плана на генезиса и развитието на концепцията за нея. Изложението включва проблема за интелигентността, виждането за „гореща интелигентност”, третирането на емоционалната интелигентност като когнитивно-емоционална способност, която търпи развитие. Докторантът обаче приема като най-пълна, с достатъчен доказателствен потенциал концепцията на Фърнам и Петридес за емоционалната интелигентност като личностна черта, означавана също като емоционална Аз-ефективност. Придържа се към третирането ѝ като самовъзприета характеристика за справяне с емоционалните преживявания.

На второ място докторантът проследява интерпретирането на хумора като психологичен феномен в рамките на *психоаналитичната теория, теория за несъответствията и теорията за превъзходството*. Той се ориентира към идеята на Мартин и колеги за по-комплексно третиране на феномена. Приема, че хуморът е устойчива личностна характеристика, която може да се означава като *чувство за хумор*. Подчертава, че хуморът се наблюдава най-често в общуването с другите и има позитивни и негативни ефекти в комуникацията с другите т.е. той е подчинен на определен стил – положителни и отрицателни форми, проявяващи се в процеса на общуване.

Третият голям въпрос, върху който се фокусира Ценов е **приемането** в аспекта на себеприемането и приемането от другите, което разглежда като елемент от глобалната личностна оценка и съществен елемент от жизнената удовлетвореност на индивида. Подчертава се връзката между двата аспекта.

Сериозна предпоставка за съвместното проучване на посочените променливи, според Мартин Ценова, е тяхната връзка с постигания успех в комуникацията с хората, както и отсъствието на пълноценни проучвания в конкретната насока.

Трябва да се подчертае, че докторантът независимо от многото подробности, които излага, успява да постигне определена целенасоченост в представянето на теоретичните виждания и емпирични изследвания в дискутираните области и достатъчно добре да обоснове избраната от него насока на изследване.

Втората глава на дисертацията е посветена на постановката на изследването. В нея дисертанта отделя специално място за изясняване на изходните за изследването позиции, като на фиг.3 е представен теоретичен модел, отразяващ основните променливи и връзките между тях, които са обект на внимание в конкретната работа.

Трябва специално да се отбележи, че изследването е многопланово поставено. То се опитва да третира ЕИ като структурна единица, която е свързана с процеса на себеприемане и приемането от другите, също така, като инстанция, свързана със стила на хумор, който от своя страна си взаимодейства със себеприемането и приемането от другите. Друг план на изследването е видян във влиянието на индивидуалните променливи като – възраст, пол, образование. Всичко това е отразено в разгърнатата структура от задачи, в които е декомпозирана основната цел на работата, а именно изследване на личностния механизъм за регулация на (чувството за) себеприемане и приемане от другите, посредством ЕИ и използвани от индивида стилове на хумор.

Надеждността на изследването е осигурена чрез прецизния подбор на методите и извадката на изследване. Обективната им оценка е гарантирана с коректното им описание и приложение на методите в края на дисертационния труд.

Изследователските методи са в съответствие с целите и задачите на изследването и се отличават с добри психометрични характеристики. Приложени са: 1) Въпросник за измерване на емоционалната интелигентност като личностна черта, с автори Е. Фърман и К. Петридес, кратка версия, включваща 30 айтема; 2) Въпросник за измерване стиловете на хумор на Род Мартин и Патриша Дорис. Посочените два въпросника са адаптирани за български условия в рамките на конкретната работа. Психометричните им характеристики са проверени чрез пилотно изследване. Приложен е факторен анализ); 3) Скала за

измерване на себеприемането; 4) Скала за измерване на приемането от другите. Тези две скали са разработени специално за дисертационното изследване от Мартин Ценов и доц. Ергюл Тайр. Техните психометрични характеристики също са проверени чрез пилотно изследване.

Резултатите от емпиричното изследване, заедно с обсъждането са представени в шест параграфа в третата глава на дисертацията. Тенденциите по отношение на изследваните явления са изведени основно на базата на корелационен анализ, регресионен анализ, еднофакторен и двуфакторен дисперсионен анализ, Т-тест на Стюдънт.

Отделните параграфи в тази част са посветени на основните аспекти на изследването. На първо място се доказва, че емоционалната интелигентност на индивида (емоционалната Аз-ефективност) е позитивно свързана със себеприемането и приемането на индивида от другите. Установено е също, че емоционалната интелигентност е положително свързана с адаптивните стилове на хумор (доброжелателен и себеутвърждаващ) и отрицателно с неадаптивните (агресивен и себеразрушаващ). Доказана е връзката на прилагания стил на хумор със себеприемането и приемането от другите – най-общо позитивна при адаптивен стил на хумор и негативна при дезадаптивен стил.

Докторантът задълбочава своето проучване върху връзката между изследваните променливи, прилагайки стъпкова йерархична регресия и медиационен анализ. Това му помага да изясни медиаторната роля на стиловете на хумор по отношение на връзката ЕИ – приемане на себе си и приемане от другите. Разкритите закономерности са от съществено значение за по-пълното разбиране, както на регулацията на съответните процеси на приемане, така и на изпълняваните функции от различните стилове на хумор.

Трябва да се подчертае, че резултатите от изследването са представени и илюстрирани коректно. Интерпретацията е съгласувана с издигнатите преди това хипотези. Коментарите са подчертано аналитични, подкрепяни с резултати от предходни чужди изследвания. На места обаче докторантът прекалено разширява обяснението си за това, което предполагат разкритите от конкретното изследване закономерности, което граничи със свръх интерпретация.

Положителен елемент от анализа при всеки отделен параграф е заключителната част. В нея ясно са изведени установените тенденции в отделния аспект на изследването.

Дисертацията завършва с **обобщение**, което финално обсъжда получените от изследването резултатите от гледна точка на издигнатите в началото хипотези и цялостното им осмисляне.

Приложеното **заключение**, на практика очертава постиженията на дисертацията, както в контекста на конкретната област на изследване, така и в по-широк план. Смятам, че това е подходящ завършек на труда.

Наред с подчертаните достойнства на дисертационната разработка, могат да се посочат и известни недостатъци. Те се отнасят преди всичко до терминологичната, стиловата и правописната прецизност и не на последно място до разширеното интерпретиране на някои от изведените тенденции. В същото време трябва да отбележа, че това не поставя под съмнение основните качества на дисертационния труд.

Приносите на дисертационния труд се очертават в няколко насоки:

- Разкрит е съществен механизъм на регулация на себеприемането и на приемането от другите, в който централно място има емоционалната интелигентност.

- Допълнена е представата за емоционалната интелигентност като личностна характеристика. Тя е съществено свързана с прилагания от индивида стил на хумор.

- Доизградена е представата за чувството за хумор като личностна особеност. Постигната е по-точна функционална идентификация на чувството за хумор и прилаганите стилове на хумор

- Адаптирани са и са създадени нови инструменти:

1) Адаптиран е Въпросник за стилове на хумор за български условия,

2) Разработени са Скали за изследване на „Себеприемане” и Скала за измерване на „Приемане от другите”.

Мартин Ценов има пет публикации по темата на дисертацията, три самостоятелни и две в съавторство с научния му ръководител.

Приложеният автореферат адекватно отразява дисертационната разработка.

Заключение:

Предложения от Мартин Юлиянов Ценов дисертационен труд на тема **„Емоционална интелигентност и стилове на хумор в процеса на себеприемане и приемане от другите“** представя автора като компетентен изследовател, притежаващ необходимите знания, подготовка и способности за теоретично поставяне и емпирично третиране на психологични проблеми. Със своята разработка Ценов също така показва сериозната си ориентация към съществени за психология на личността проблеми, творчески потенциал за научното им изясняване и качества за продължителна работа върху тях.

Предложеният труд отговаря на критериите за присъждане на научната и образователна степен „доктор по психология“.

С убеденост предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Мартин Ценов научната степен „доктор по психология“.

26.05.2017

Рецензент:

(Проф. д-р Р. Божинова)